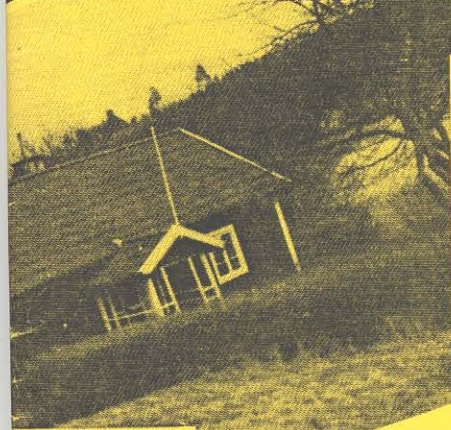
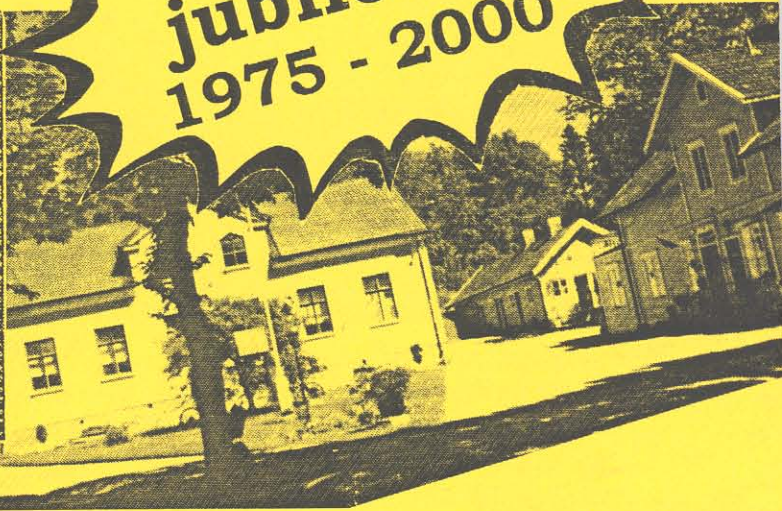

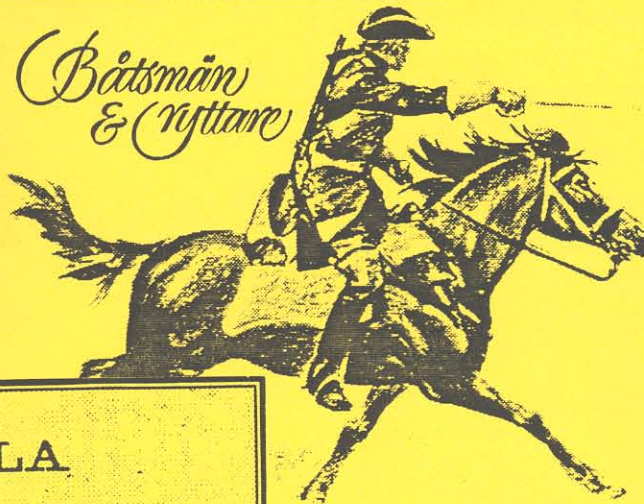
Årskrönika

HÖLÖ MÖRKÖ Hembygdsförening
år 2000

25års
jubileum
1975 - 2000

*Båtsmän
& Ryttare*

RULLA

nr

No *106 Polig*

vid

No *14 Södermanlands L. Båtsmanskompani*

Konstnär *C.E.*
 Ort *Hölö Mörkö*
 Namn *Hölö Mörkö*
 Socken *Hölö*
 Medlemsnr *Hölö Mörkö*
 Typ av biljetten *1/10 till den 1000:e årliga högtiden*
 Vidare *Jönköping, Hölö Mörkö, Hölö Mörkö*

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet	sid 1
Äldre boende vid Löten	3
Inflyttad - Utvandrad?	9
I afton dans	11
Tullbotorpskolan klass 7 1947	14
Drottning Victorias minnesmärke	15
Branden på Hörningsholm 1709	16
Vargvaktarstugorna	17
"I mannaminne"	21
Oaxens kalkbruk	24
"Kunglig Förordning"	26
De gamla jordreformerna	27
Världens äldsta folkräkning	31
Det gamla metodistkapellet	32
Torpet Eriksberg	33
Logen nr 4864 Liljan	34
Språket i förändring	35
Verksamhetsberättelse	36
HBF's nyutgivna skrifter	42
HBF's samtliga skrifter	44
Tullgarnsdagen	45

Bilagor som medföljer årskrönikan:

Inbjudan till årsmöte
PG-inbetalningskort årsavgift 2001
Verksamhetsprogram år 2001

Ett stort tack till alla som bidragit med material och underlag i ord och bild till årets krönika!

Redaktionen

Ordförande
Carl Eric Jonsson

Ater är det dags att i vår krönika sammanfatta "Vad som sig under året tilldragit haver".

Det är glädjande att konstatera att vårt jubileumsår varit lika fyllt av aktiviteter som de närmast föregående.

Våra arrangemang har varit välbesökta och medlemmarna har ställt upp i arbetet kring dessa.

Föreningens styrelsemöten har präglats av entusiasm och våra problem har snarast varit att få tiden att räcka till för förverkligandet av alla idéer. Den pågående studiecirkel som bl.a kartlägger och dokumenterar äldre tiders boende på Mörkö, fortsätter för andra året och har tillfört föreningen nya intresserade medlemmar. Studieledarna har här lagt ner mycken möda, vilket givit resultat.

Viktigt för en aktiv förening är ju alltid att lokalfrågan är löst på ett tillfredsställande sätt. I det fallet är vi som bekant gynnade. Förutom att vi har nästan all vår verksamhet förlagd till Hembygdsgården, har den blivit en plats där man slinker in på en "morgonfika" och för att diskutera något aktuellt ärende. Det finns alltid någon på plats av våra medarbetare i arbete med något pågående projekt.

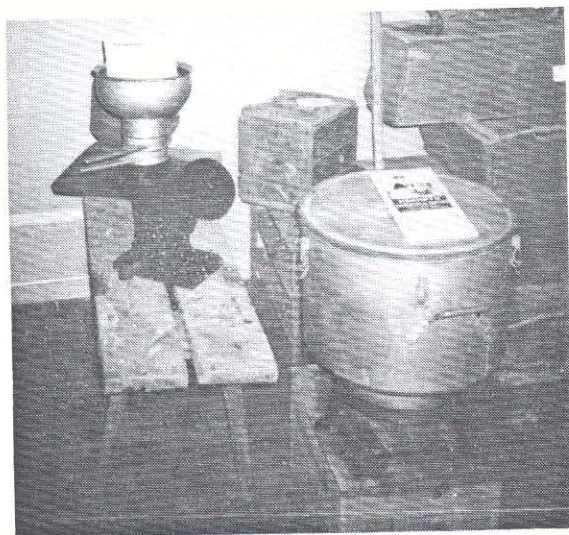
I detta sammanhang vill jag nämna att vi tills vidare får behålla våra värdefulla projektanställda medarbetare. I skrivande stund är det inte fastställt för hur lång tid detta gäller, men vi har nu möjlighet att fortsätta med våra mer långsiktiga "arbetsuppgifter".

Som bekant har vi nu fått vår lantbruksutställning upprustad, klar och nyinvigd. Den blev en fullträff! Den nu permanenta utställningen håller hög klass, vilket också uppmärksammats i lokalpressen. Ett stort tack till alla som bidragit med föremål och kunskaper.

Ett speciellt tack till Sven Erik, Hasse och Lennart för ett noggrant och proffsigt arbete!

Utöver de aktiviteter som upptagits i bifogade verksamhetsberättelse har annat förekommit i bygden, där hembygdsföreningen tagit del.

*Bild från vårt lantbruksmuseum.
En separator och en diskmaskin som enligt reklamen "ej krossar porslinet".*

Hölö gamla kyrkoruin vid Broby har erhållit en orienteringstavla som bekostats av kommunen och länsmuséet, där vi svarat för sakupplysning och textinnehåll. Fårbetesstängsel kommer att uppsättas runt platsen och markägaren iordningställer en parkeringsplats.

Invigningen av orienteringstavlan uppmärksammades av Länstidningen på vårt initiativ och Hölöskolan deltog med lärare och barnkör.

Ett liknande arrangemang planeras vid "Österby hage".

På Kasholmsberget och vid brofästet på winterhällasidan har likaledes uppsatts skyltar med förklaringar om de "skansar" som i försvarssyfte en gång i tiden anlades här.

Även dessa skyltar har bekostats av kommunen och länsmuséet i samförstånd med markägaren. Vi tackar Jan Ramstedt från kommunen för ett gott samarbete.

Frågan om hur man skulle bevara "Nackungamagasinet" har fått en lyckad lösning. Ägaren - kyrkan, har lyckats förhandla med ett företag som skall bruka magasinet som lagerlokal. Företaget har enligt kontrakt förbundit sig att inom viss tid utföra behövliga reparationer. En fin lösning på ett gammalt problem.

De föremål som tillhör hembygdsföreningen och som förvarats i magasinet, har överförts till andra och bättre lokaler, vilka ställts till förfogande av familjen Bonde på Hörningsholm.

Jag önskar till slut alla medlemmar välkomna till ett nytt verksamhetsår med hembygdsföreningen i Hölö Mörkö.

*Carl Eric Jonsson
ordförande*

Till Gunilla Follin;

beträffande äldre boende vid Lötén, Mörkö

Skrivet av Olle Eriksson

Jag har med intresse tagit del av din artikel "En resa i tiden" i en tidigare årskrönika. Man vill ju vid släktforskning komma så långt bakåt i tiden som möjligt och det har gjort att jag sökt efter ett samband mellan min äldste "Lötensläkting" PER ANDERSSON f. 1746 och den tidigare Lötensläkten som jag kallar GUDMUND ANDERSSON f. före 1666. Jag är dock beredd att ge upp på den punkten.

I och med att den siste i GUDMUND-släkten, NILS JOHANSSON drabbades så hårt av dödsfall att 3 nära familjemedlemmar dog inom 3 marsveckor 1772, så fanns det kanske skäl för honom att både gifta om sig och därefter flytta från Mörkö till Vagnhärad 1776 el. 1777. (jämför bilagan). Eftersom Gudmund

Andersson hade 6 barn som blev gifta och flertalet fick egna barn, så det torde än idag finnas många ättlingar till honom inom Hölö-Mörkö och angränsande socknar.

Min "släkting" Per Andersson, född vid Skyttorp 26.5.1746 och hans unga hustru Anna Andersdotter f. 3.12.1753 vid Staf gifte sig i Hölö 17.10.1776 och jag har av och till under många år sökt deras samband med Lötén, men kan inte finna annat skäl än att det unga paret ville rå sig själva och att Lötens gård då råkade bli ledigt vid årsskiftet 1776-1777. Per Andersson och hans efterföljare kan man därefter återfinna vid Lötén under 145 år.

De två första namnen Du nämner i artikeln känner jag ej till, men vid Lötén bodde:

1695 Erik Nilsson med hustru	(Riksantikvariatets längd sid. 1008)
1700 Gudmund med hustru	(" " " upprättad 8.1.1700)
1715 " "	(" " " sid. 391)
1720 " " med bräcklig hustru	
och 1728 Gudmund med andra hustrun	

Fr.o.m. 1731 står Gudmunds son Jon/Jonas som innehavare av Lötén. Fadern Gudmund lever dock till 1742. Mantalslängderna mellan 1735-1759 anger Jon Gudmundsson och hustru.

1759 års längd anger att Jons dotter (Christina Jonsdotter) gift sig och finns på gården med mågen Nils Johansson.

1764 års längd anger Jon Gudmundsson med hustru, måg och dotter.

1767 har ansvaret för gården övergått till mågen Nils Johansson och hustru Christina Jonsdotter.

Familjelyckan varade till mars 1772 då först unga hustrun Christina dog av feber den 7:e, varefter Jonas (hennes far) dog en vecka senare av lungdot, varefter Kerstin Persdotter (hennes mor) dog ytterligare 2 veckor senare, likaså i lungdot. Dödsfallen var ovanligt många denna vår. Flertalet beroende på en härjande kopppepedemi. Kanske spelade även torkan och missväxten under 1771-1773 in.

Per Andersson fick 4 barn ihop med Anna Andersdotter mellan åren 1777 och 1786, varefter hustru Anna dog av torsken den 25.6.1799. Ett halvår senare gifte dock Per om sig med en 25 år yngre Christina Persdotter, född vid Hökberg i Vagnhärad. Hon var piga vid Hemsta vid tiden för giftermålet.

Makarna fick 2 barn tillsammans och det var den yngsta (Catharina Persdotter) född 23.8.1807 som sedan kom att gifta sig med Eric Nilsson. (Född vid Håga 27.10.1800).

Per Andersson dog vid Lötén 24.5.1825 och hans kära hustru Christina Persdotter dog 30.12.1829. Gården hade nu övertagits av nämndemannen och bonden Eric Nilsson som ansvarade för Lötén fram till 1840. Av någon anledning som jag ej känner till så flyttade makarna till Ericsö 1840 ett antal år, men 1851 återfinns de vid Däderö där Eric Nilsson avled den 19.10.1855 av slag. Hustrun Catharina avled först 4.1.1878.

När Eric Nilsson lämnade Lötén 1840 kom en period då rättarna Jonas Jonsson och Carl Oscar Agazzi, båda födda 1815, stod som ansvariga för Löténs gård. Huruvida de även arbetade där känner jag ej till. Jag vet dock att samma period fanns på gården en dotter till i föregående stycke nämnde Per Andersson. Hon hette Maria Persdotter (född 3.6.1779) och var gift med torparen Anders Jönsson, vilka med 2 barn flyttat från Åtorp till Lötén i och med att släktingarna flyttat till Ericsö.

Redan 1842 flyttade en Nils Nilsson och hans hustru Brita Stina Andersdotter in på Lötén och denne Nils, född 20.4.1804 var en yngre bror till Eric Nilsson, nämnd i föregående stycken. Nils och hans hustru Brita Stina kom från Axvik till Lötén. Vid Axvik hade de fått dottern Maja Stina Nilsson, född 29.9.1830 och det var denna kvinna som kom att gifta sig med "gamle Lötar'n" Anders Gustaf Ersson, född 28.7.1831, vid Kumla.

Anders Gustaf Ersson

Ovanstående redogörelse är förvisso inte lätt att göra begriplig i kortfattad form; jag vill dock hävda att Löténs gård inte går ur släkten före 1921, eftersom Nils Ludvig Eriksson som Du Gunilla nämner i Din artikel, är son till nämndeman Anders Gustaf Ersson. Nils Ludvig var född 8.12.1865 och gift med Anna Regina Andersson, född vid Nygård 17.2.1865.

När det gäller modern tid (efter 1900) vet jag mycket ringa. En person som kan den delen av historien har Du vid Botten; Thore Eriksson.

Till sist; jag hoppas att Din artikel skall väcka intresse så att flera Hölö-Mörköbor börjar nedteckna sin gårds historia.

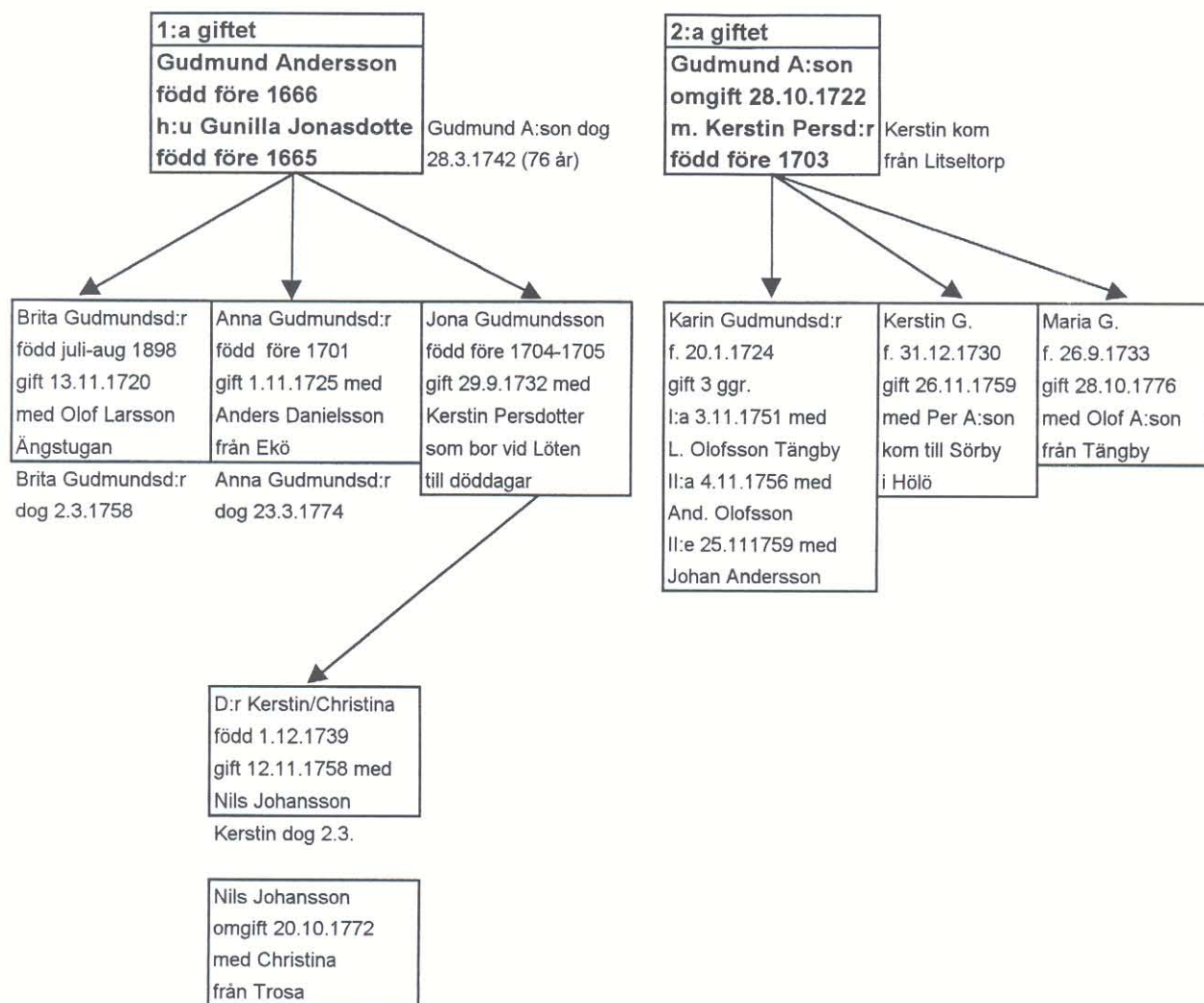
Hälsningar Olle Eriksson

Lötén "gamla" stugan

Äldre boende vid Löten, Mörkö

Olle Eriksson: Syftet är att försöka påvisa eventuellt samband mellan tidigare släkten Gudmund Andersson och den efteråt kommande släkten Per Andersson

De lämnade Löten 1776-77 och flyttade till Vagnhärad.

De efterträddes av:

Per Andersson, född 20.5.1746 vid Skyttorp, gift 17.10.1776 med Anna Andersdotter, född 3.12.1753 vid Staf

Något samband mellan tidigare släkten Gudmund Andersson och senare släkten Per Andersson har jag ej kunnat finna.

Anm. Per Andersson i Löten var min farfars farmors far.

Olle Eriksson

Ett testamente från Löten, Mörkö 1817

en tidsperiod då det ingalunda var självklart att döttrar ärvde lika som söner.

Bakgrundshistoria:

Bonden Per Andersson var född vid Skyttorp i Hölö 1746, blev mjölnardräng under fyra år vid Åbykvarn, där hans moster var ingift. Per träffade dottern Anna Andersdotter från Staf och de gifte sig 1776 samt flyttade till Löten 1777 där de fick sex barn mellan 1777 – 1797.

Maria som omnämnes särskilt i testamentet var den yngsta från Pers första äktenskap.

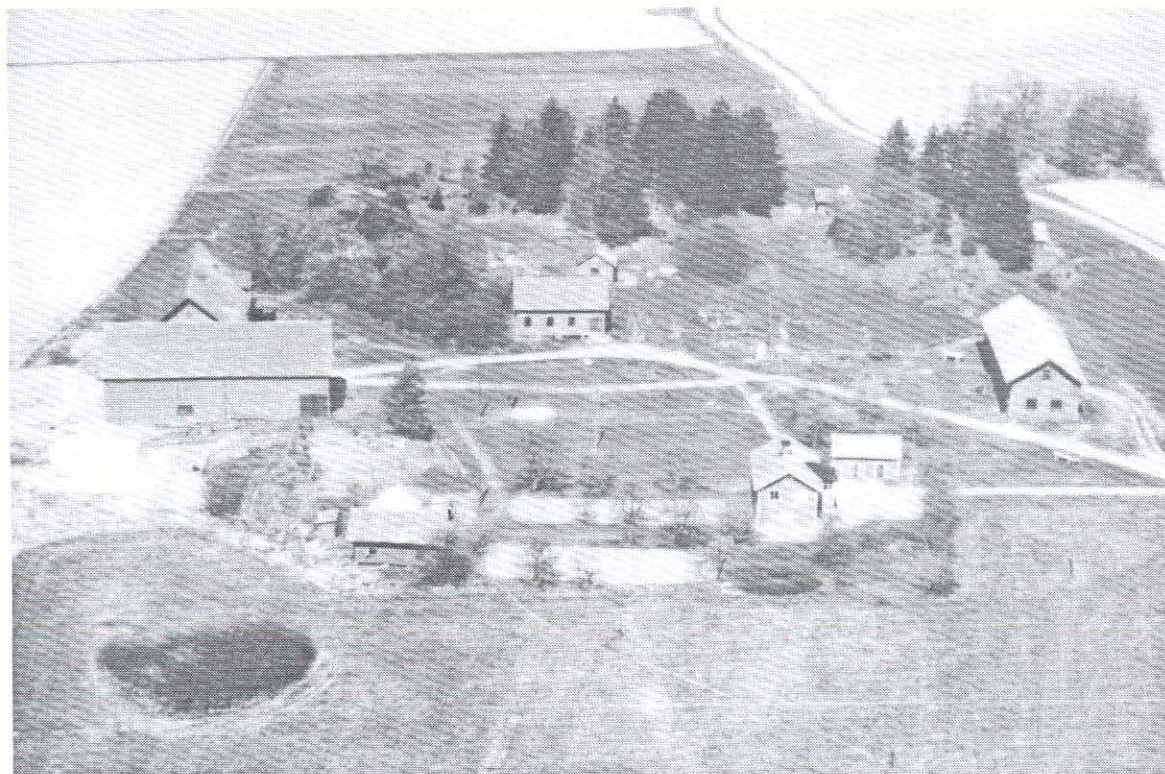
Pers hustru Anna dog 45 år gammal midsommaren 1799 och Per gifte om sig ett halvår senare med den 29-åriga Christina Persdotter vilken födde honom ytterligare fyra barn. När den yngsta från andra äktenskapet (Catharina) föddes så var Per Andersson 61 år och hustrun 36 år gammal.

Per dog sedan vid Löten 1825 och hans andra hustru Christina 4 år senare.

Säkerligen återfinner många av dagens Hölö och Mörköbor en anfader bland Per Anderssons söner och döttrar vilka nådde vuxen ålder.

Olle Eriksson

(Se kopia av testamentet på nästföljande sidor)

Flygfoto över Löten, Mörkö

Min ytterste vilja och befallning är och
efter min död, med min quarlätenskap, af hvad
namn det vara må, skall förfaras, som följer:

1° Skall min Kära Hustru, såvitt hon mig öfver-
lever, af hvad öfkriftadt utbekom mig sin leg-
liga andel.

2° Af den då öfkriftade återstoden af all som efter
mig fin nes, skola mine Barn Maria, Carl
och Catharina, såsom en ringa ersättning mot
hvad de äldre barnen redan undfätt, innan
någon skifning förelagat får, erhålla hvar
dera Sexhundra (66) Riksdaler 32 Skillingar
i Banco Sedlar.

3° ~~So snell, innan ofrånberopade delning sker, skall
utbytas min Dotters Marias ämne i neste-
ende. Mötterne af Stor Sexhundra daler
Pärlomünt och därjämte berättad fem
procents årlig ränta ifrån Sepallesne moders
död til dess utbetalning ew sker.~~

4° Af all, som af min quarlätenskap, efter uppfyl-
landet af föreskrifterne i föregående Mo-
menter, återstår, skola alla mina Barn
Söner och Dottrar älnjuta lika lott och
byte.

5° Skulle någon af mine Söner, emot förmodan
i ke där med älnjas, utan påyrka förde
arvelott än sine Systerar, så är min
vilja och befallning, at han skall blifva
arflos, och i det af min quarlätenskap
njuta.

6° Såsom min Dotters Marias i 3de momentet

1733
Kungl. Maj:ts
Beviljning
af 1733
af 1733

det anförde Mødetne, arf, ja til Capital, som
uplupes ranta ike ar at anse annorlunda,
an som skuld, for hwilken Proct efter sin
död haftar, ja vare harmed den ändring
gjord, at detta arf ja väl som annan skuld,
om sedan yppas skulle skall utbrytas
innan innehållet af detta förordnandets
första moment verkstalles. Mörkö och
Lötén den 10 Februari 1817.

Pär P. Andersson

At Pär Andersson i Lötén med mögen öfver
läggning och sundt förnuft föreskrifne
förordnande sjelf deiterat, och sedan han
hort det ord ifran ardsförstafas därunder
sit Namn arke ^{egenhändig} deiterat insyga under
skrifne på en gång närvarande vittnen

Queleris. Franell
Kyrkoherte

Gustafson Troil,
Kgl. Skrifv. m. m.

(Lacksigill)

(Lacksigill)

Inflyttad eller invandrad

berättat av Gunilla Follin, "bonnkäring" på Lötén

Det hände sig för 15 år sedan, att jag satte mina fötter på Löténs ägor och här står dom fortfarande kvar. Här var det jordbruk som gällde och ingenting annat. Mina drömmar från barnår och senare i skollåldern, blev plötsligt verklighet.

Det började alltså 1985

Hur som helst, där stod jag nu på Kålsö och begrundade mitt öde. Jag kunde inte ha valt en mer rofylld plats att studera blommor och fåglar på. För att inte tala om den plötsliga närheten till kor och kalvar och allt vad detta innebar. Bonden själv följde med på köpet i detta öppna landskap. Han är inte född på Lötén utan är invandrad från Svärta där hans mor och far hade en gård.

De första åren som bondmora på Lötén arbetade jag i Stockholm. Klockan 5:30 ringde väckarklockan. Upp och bredde ett par smörgåsar som jag med välbehag intog till kaffet på min arbetsplats. Efter 8 timmar med telefonen i örat hela dagen, intog jag förarsätet i min bil och stångade mig hemåt i bilköer och trängsel. Vid pass 18:30 var jag hemma igen. Den tiden är passerad nu.

Arbetet på gården som då hade färre kreatur än idag, kunde vara nog så jobbig för en som var ovan och dessutom skulle passa tider på jobbet. Vid kalvningstid kunde det bära iväg mitt i natten ner till ladugården för att kanske konstatera att kalvningen gick snett och hjälp måste tillkallas. Många långa kämpatag med dragande i ena änden av ett rep och i andra den motsträviga kalven som om det var riktigt illa, låg bakvänd. Eller upp och ned. Assistentuppdrag som barnmorska vid kalvningar och grisfödselar hörde till min vardag. Plocka fram grisar har jag aldrig gjort, men sytt ihop en och annan, det har jag. Många gånger var de då jag nästan somnade på min post på jobbet av

trötthet. Utfodringen av djuren hemma skedde för handkraft. Småbalar fyllde logen och rännnet. Därifrån kastade vi ner dem på foderborden, skar upp snörena och fördelade till korna.

I bakänden på djuren kommer ut, som vi alla vet, resterna av maten. Det togs om hand av Torsten med skyffel och dyngkärra, ut på dynghögen utanför ladugården. Ett jobb som tog c:a 2,5 timme, (14 kärror) på morgonen och halva tiden på eftermiddagen. Detta deltog även jag i på helgerna, det var skönt att få röra på sig.

Till och med 1992 var den gamla ladugården i drift. EU-medlemskapet, (inte mitt förslag), satte krav på allting. Både självklart och diskutabelt. Så ny ladugård byggdes med utrymme för fler än de 23 kor som redan fanns. Med nyrekrytering ökades den inhemska skaran med det dubbla. Det skulle bli lösdrift och naturreservat på Kålsö. Den gamla ladugården fick nu härbärgera en del av vårt hö och halm som behövdes för djurens vinterbehov. Det skulle räcka till de 50 kalvande korna, några kvigor och 3-4 tjurar. Vi måste ju tänka på fortbeståndet också.

Att vara bonde och i mitt fall "bonnkäring", är ett liv med ständiga avbrott kan man säga. Jag upptäcker mer och mer att ordspråket "**uppskjut inte till morgondagen, det du kan göra idag**", är direkt felaktigt. Den kommande dagen, i kalvningstid t ex, kan se ut som följande för oss som har amkor, (det är kor som föder upp sina egna kalvar som diar alltså):

Sysslorna tar c:a 1,5 timme. Vi har 150 m. gångväg mellan boningshus och ladugård.

1. Utfodring runt klockan 8 på morgonen med traktor och upprullare.
2. Strö halm i ligghallarna. 2 st å 16x16 m.
3. Jämna ut halmen i ligghallarna.
4. Kontrollera vattenhoarna, 9 st.
5. Se över eventuella kalvningar. Har det blivit någon i natt, eller ska det bli?
6. Är någon halt eller lytt av våra skyddslingar?

Vid punkt 1 -2 kan följande inträffa: Traktorn startar inte eller upprullaren går sönder. Då kan inte punkt 3 utföras förrän maskinerna reparerats. Under tiden blir vi "utskällda" av korna i kör. Stress! Det kan bli upp till en timmes fördröjning. Mer om felet är allvarligt. Har traktorn frusit (vintertid), har naturligtvis även vattenhoarna det. Åtgärd: Upptining. Mer än 1 timme går åt till detta!

Kalvning eller sjukdom? Utan problem för det mesta, men om inte: Ring veterinären! Stanna hemma från veckoinköpet eller tandläkaren, eller vad det nu är. Ladda upp för veterinärbesöket med nödiga resurser som förllossningslakan, ny halm m.m. som behövs. Bli det förllossningshjälp är det bara att hugga i. Då glömmar man allt annat. Ryggskottet försvinner. Brutna revben, vad är det? Illamående och feber är som bortblåst, men kan efteråt komma igen med förnyade krafter, det har jag erfarit. Är turen med mig genomgår jag istället en självläkningsprocess. Jag blir själv symptomfri av allt kämpande.

Den halta kon som plötsligt fått "klövspaltsinflammation" skall också botas. Hon måste in i en box, där hon skall behandlas med en "värstingdos" om dagen i tre dagar. Vi jagar på och tiden går. Grimma ska på för att fixera henne, men vem kan säga till en trilskande ko att stå stilla, att detta inte kommer att göra ont? Ibland går det bra, ibland mindre bra. Då rinner tiden iväg. Glöm härfrissan kl. 9:00!

De 6 punkterna skall göras! Istället för 1,5 timme blir det ett morgonpass på 4 timmar.

Nattsömnen som jag längtade efter infinner sig kanske klockan 2:00. Morgonen kanhända börjar runt klockan 3:00 och slutar vid 11-tiden. Vad jag vill säga är: **"du kan uppskjuta till morgondagen, det du tänkt göra idag!"**

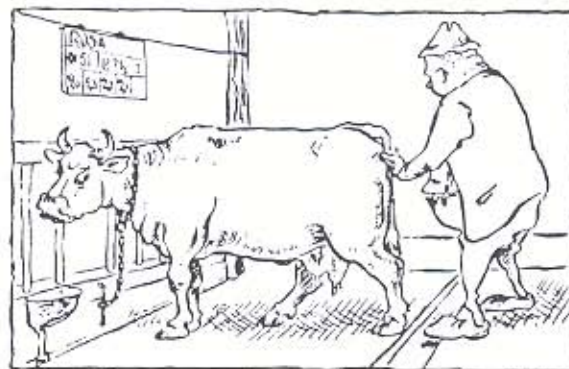
Detta gäller naturligtvis inte allt, t.ex. vid hö och tröskning är det mer känsligt. Då bestämmer vädret vad som skall göras. Den 23 juni slår vi hö. Det ska ligga och torka några dagar. Men så kommer regnet. **Himmelen bara öppnar sig!** Det är bra för potatisen, men inte för höet som blir försenat en vecka.

Livet på landet har lärt mig flexibilitet. Jag klarar nog det mesta nu, men en del saker har jag svårt för. Min planering fungerar inte. Jag kan inte planera in saker och ting friktionsfritt. Det där med tandläkaren bryr jag mig inte så mycket om, men att sortera och placera vissa kreatur i en fälla och vissa i en annan, eller att ta BVD- och Leukosprov, dräktighetsundersöka, skicka bort eller ta hem djur, det är mitt stora dilemma. Jag arbetar ibland i månader, **mest nattetid**, med att sortera och organisera hur det skall gå till den dagen vi ska göra något av ovanstående. Jag tror och jag **vet** att något kommer att gå fel men ingenting kan jag påverka. Har man med djur att göra kan vad som helst inträffa. En ko kan få fnatt och rusa iväg åt fel håll och resten följer naturligtvis med på irrfärden. Vad gör jag då? **Går hem?** Inte att tänka på! Jag har inget val! Jag stannar naturligtvis kvar och rider ut stormen trots att pulsen slår i 160.

Hembygdsföreningen

Från att inte veta något om min egen hembygd, flyttfågel som jag varit, till att få kunskap om den plats där jag nu bor, har tagit lång tid. Studiecirklar och kurser i "hur man tar reda på", har jag deltagit i. Det har berikat mig själv och jag har kunnat föra vidare dessa kunskaper till "nästan" som också undrat över saker och tings härkomst och historia. Mina arbetsuppgifter i Hembygdsföreningen består av ansvar för dokumentation, årskrönika och en hel del annat självpåtaget. Detta uppfyller min fritid och gör den händelserik och ibland jättig. Fullt upp kan man säga, vilket trots allt är en viktig krydda i tillvaron.

Till sist vill jag ändå framhålla att något värdefullare liv än detta att leva nära naturen här på Lötén kan jag inte tänka mig. Att få ströva i skogen, plaska i sankmarkerna, leta svamp och plocka blommor, lyssna till fågelsången och sist, men inte minst, få ta del av vad grödorna ger oss till vårt skafferi.

"HÄR FÅR JAG NOG DRA IN PÅ KRAFTFOORET"

I afton dans

Maj Peterson kåserar

Det var en gång; så börjar alla sagor, men det här är ingen saga utan ren verklighet. Det började med att några hölöbor bildade Hölö byggnadsförening U.P.A. för att bygga en samlingslokal, då någon sådan ej fanns tidigare. Föreningar och enskilda tecknade andelar och 1925-26 blev föreningshuset klart.

Det blev ett prydligt hus med stor sal och en scen, en liten sal och ett kök. Övervåningen bestod av en lägenhet för vaktmästare samt en läktare där filmmaskineriet förvarades.

Onsdagar och söndagar var det bio och jag minns att när man visade Edvard Personfilmerna, då var det alltid fullsatt. På vintrarna var det dans ibland på lördagskvällarna. Oj, vilket härligt dansgolv! Det var också föreningsmöten, julfester, kabaréer och annat skoj. Bl.a. en maskerad som jag aldrig glömmer. Festplatsen var belägen i en sluttning mot Hölövägen med många björkar och bänkar med bord, skjutbana och en vacker dansbana. Entrén låg vid Karlhällsvägens nuvarande busshållplats.

*Den gamla dansbanan
och föreningshuset i Hölö*

De olika föreningarna arrangerade sina sommarfester som varade över både lördagskvällen och söndagen, ibland med kända orkestrar. Min far berättade att vid ett tillfälle spelade Calle Jularbo i Hölö. Det var fullt med folk ända ner på vägen och trafiken hade svårt att komma förbi. Men Hölöborna var privilegierade genom att de hade en egen bra dansorkester, Strings med Karl-Axel Karlsson på dragspel, Rune Ohlsson (Öndemar) fiol, Kurt Sandberg gitarr, Lasse Simon på trummor och Lasse "Blåsis" med olika blåsinstrument. De var ofta anlitade häromkring i trakten.

När Bondeförbundet hade sin sommarfest fick ungdomarna ha premiär på ett bygdespel av Auda Alm-Eriksson. Det var mest S.L.U-ungdomar från trakten och vi övade varje vecka nere vid Nygård där "tant Auda" bodde.

På söndagseftermiddagarna då spelen framfördes utomhus var det alltid stor publik. Några titlar jag minns var: *Vackra Karin*, *Det hände vid Åby Brunn* och *Det kom en främling*. Några spel framfördes senare vid prästgården och på Torekällberget.

Tiden för dessa bygdespel var slutet av 1940 och början på 1950-talet.

Prästen läser upp 1842 års skolstadga. Bönderna tyckte emellertid att det skulle bli för dyrt med skolmästare. Senare ändrade de sig. Kanske insåg de att deras barn skulle kunna bli något stort med hjälp av skolgång och utbildning.

Ur bygdespelet *Prins Gustaf rider till Tullgarn*

Prästen: Gunnar Andersson
Vänster: Thore Andersson
Arne Andersson
Höger: Bertil Eriksson
Evald Elg (i rutiga Byxor)

Åren gick, sedan kom nästa generation ungdomar som sjöng på syföreningens försäljning och liknande under ledning av Britt Rasjö

Hölö syförening
30 november 1935

Jag har funderat på varför denna samlingspunkt "skrotades" i början på 1970-talet. Man kanske tyckte att det fanns nog med lokaler ändå. Nya skolan hade en matsal med scen att hyra. Wij-gården var också på gång. Platsen störde nog de boende på andra sidan vägen. Sorgligt men sant.

Det är nog inte fel att gissa, att den här platsen också blev början till ett och annat äktenskap.

Jag avslutar den här tillbakablicken med textraderna i en sång ur Hölökörens revy 1990,
"50 år i Hölö".

"Det gamla Föreningshuset"

1.

Denna kåk har varit våran
denna kåk har varit kul
denna kåken har vart bra till
festligheterna kring jul.
Det var dans och föreningsmöten
kanske 50-årskalas.

Det var bio onsdag - söndag
med Roland Andersson som bas.

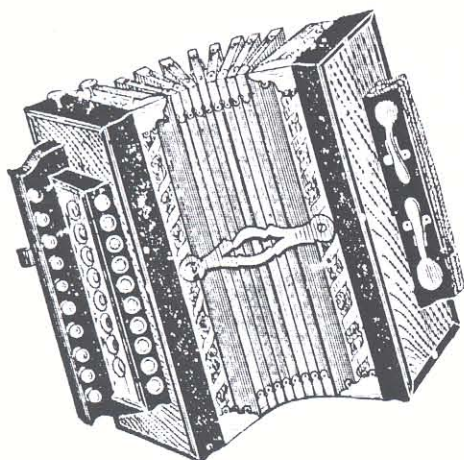
Refr:

Men nu är det slut på glada tider
nu så är det färdig inom kort
nu ska Föreningshuset rivas
nu ska Föreningshuset bort.
Å vi tar farväl och stora
tårar rullar på vår kind
nu så är det slut på gamla tider
vårt Föreningshus går i himlen in.

2.

Här har många kända spelat,
både Strings och Jularbo,
Sölve Strand och Thore Callmars
det var fart här må ni tro.
Även då man sålde lotter
i ett tre-indelat skjul
mot Karlhällsvägen det stod
ja där fanns korb och lyckohjul.

Refr:

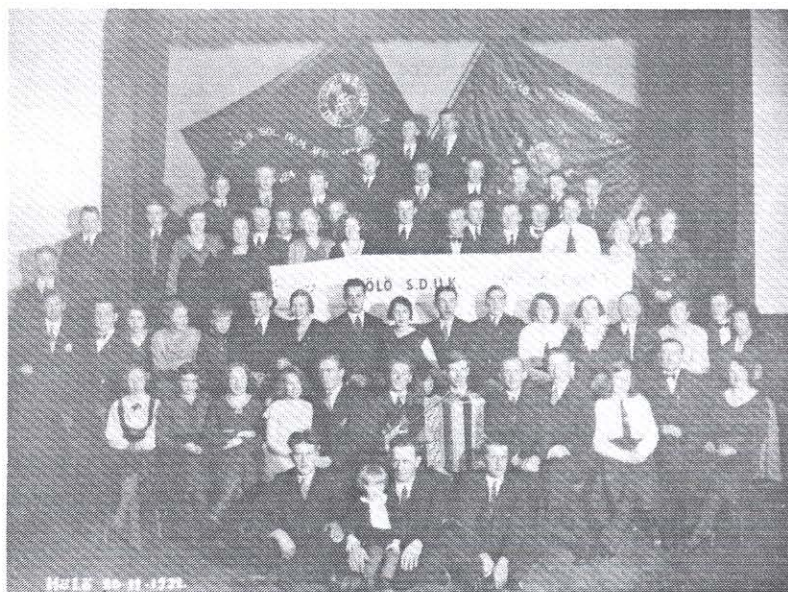
3.

Nog var festplatsen rätt fin
och dansbanan den hade tak,
så när brandkår'n kom och tutta på
var det en sorglig sak.

För den var ju inte lönsam
allting har gått upp i pris
och att brandmännen fick öva
var ju bra på sätt och vis.

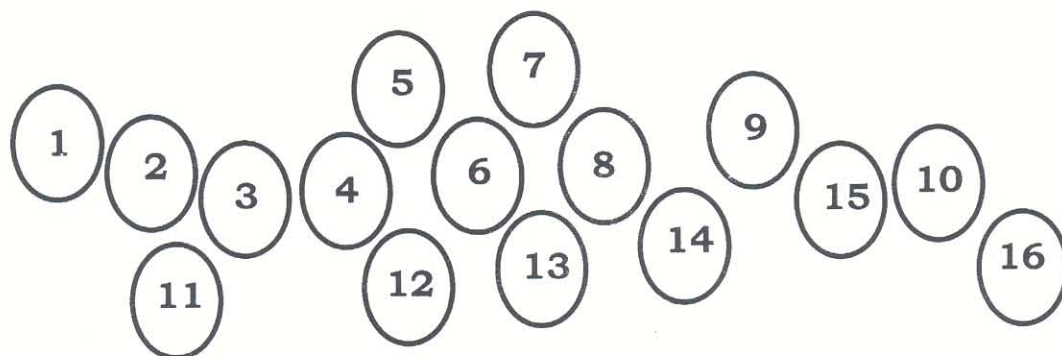
Refr:

Men nu är det slut på glada tider
för bingo, dans och fester är det stopp
nu ska hela rasket rivas
nu ska husen eldas opp.
Å vi tar farväl och stora
tårar rullar på vår kind
nu är det slut på gamla tider
vårt Föreningshus går i himlen in.

*Hölö Socialdemokratiska Ungdomsklubb SDUK
Bilden är tagen i föreningshuset den 20 nov. 1932*

Tullbotorps skola klass 7. 1947 - 48

1. Ulla Andersson Annedal	2. Stig Carlsson Bökesta
3. Ingrid Hallgren Sjövreten	4. Göran Thunholm Wrå
5. Bror Jansson St. Åby	6. John Gustavsson L. Åby
7. Läraren Sune Berglund	8. Knut Widén Wreta
9. Nils Lord Skillebyholm	10. Alf Andersson Skilleby Välle
11. S-Å Johansson Tullgarn	12. Ingvor Andersson Lilla Trosa
13. Ingbritt Enström Eneborg	14. Birgit Öhman Öhr
15. Lilian Bergström Hejsta	16. Bertil Andersson Lilla Trosa

Foto och namnuppgifter: John Gustavsson

Minnesmärket vid Valåker, uppsatt av drottning Victoria

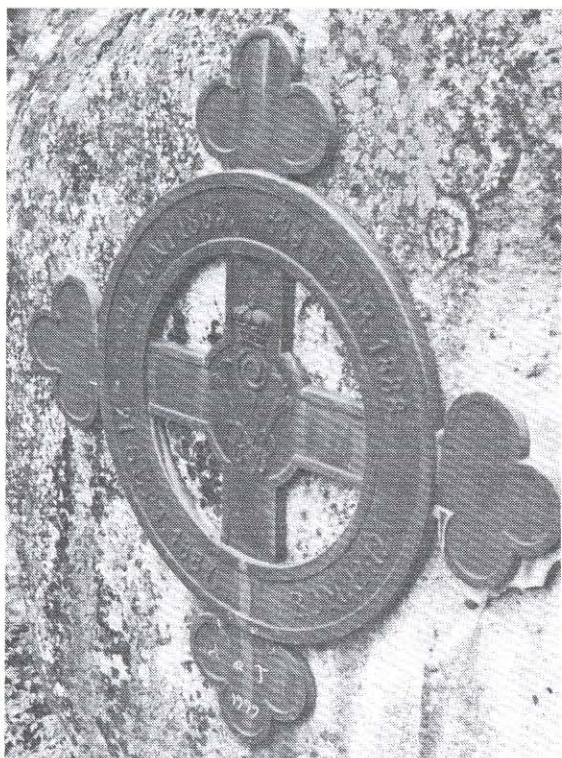
SÖDERMANLANDS NYHETER

Nr 162. 81:a Årg.

Torsdagen den 8 augusti 1974

Pris 90 öre

Ur SÖDERMANLANDS NYHETER
torsdagen den 8 augusti 1974

Minnesmärket utmed gamla E4:an vid Valåker, vilket sattes upp av dåvarande kronprinsessan Victoria till minnet av hennes tre år yngre bror.

Hölö: På en berghäll omedelbart söder om Valåker utmed E4 i Hölö sitter ett minnesmärke som förbryllat många. En ring med ett kors, ett emblem och en kunglig krona samt därjämte ett antal datum och en hänvisning till bibelordet: *Varen glada i hoppet, tåliga i bedrövelsen, uthålliga i bönen.* Minnesmärket sattes upp av dåvarande kronprinsessan, sedermera drottning Victoria, till minnet av hennes tre år yngre broder. *

Många människor har sett det här minnesmärket och även tittat närmare på det utan att få någon förklaring. Märket är heller inte så registrerat att man den traditionella vägen kan vinna upplysningar om dess ursprung och betydelse. Men med hjälp av grannar och äldre Hölöbor har SN lyckats forska ut fakta kring minnesmärket.

Drottning Victoria hade en tre år yngre bror som alltså var född 12 juni 1865. Detta finns angivet med en födelsestjärna, dag, månad och år på minnesmärket. På detta finns också dödskorset och den 23 februari 1888 angivet på märket, vilket alltså var den dag drottningens bror avled.

På märket finns ytterligare ett datum angivet, nämligen 21 september 1887 och det är egentligen själva förklaringen till varför minnesmärket placerades vid Valåker och inte vid Tullgarn. Det här var nämligen den dag då kronprinsessan sista gången träffade sin bror.

Han hade besökt system och svågern, dåvarande kronprinsen Gustav, sedermera Kung Gustav V, på Tullgarn. Det var på den tiden då man åkte häst mellan Järna station och Tullgarn. När han lämnade Tullgarn så följde Victoria med honom till Valåker och den plats där minnesmärket nu sitter. Där skildes de som det senare skulle visa sig, för att aldrig mötas mer.

Det var anledningen till att kronprinsessan lär sätta upp minnesmärket just på denna plats. På märket lät hon dessutom skriva in Rom 12:12 och det är det ingressvis nämnda bibelordet. Men hon lät också göra en plåtå framför berghällen och blomsterplanteringar och dessutom lät hon plantera en hängask.

Dessa planteringar ansades väl under många år av Tullgarns slottsträdgård, men nu är de sedan länge förfallna i glömska. Kvar finns dock hängasken och naturligtvis minnesmärket. Även den anlagda plåtån finns kvar, men blomsterprakten är för länge sedan borta.

En som minns den från sin barndom är den förra lärarinnan, 81-åriga Torborg Öberg som fö nu har sitt sommarresidens i drottning Victorias vävskola vid Tullgarn. Fröken Öberg är född vid Tullgarn och har också genom sina förfäder fått många ögonvittnesskildringar till händelserna på och omkring det kungliga sommarlottet och däribland händelserna kring det märkliga minnesmärket.

* Victorias 3 år yngre bror var prins Ludvig (Louis) av Baden. Hans namn nämns tyvärr inte i SN's artikel och är heller inte allmänt känt.

Ludvig avled i lunginflammation (rykten talar även om en duell) i Freiburg, endast 6 månader efter avskedet från sin syster i Sverige.

(HBF's anm.)

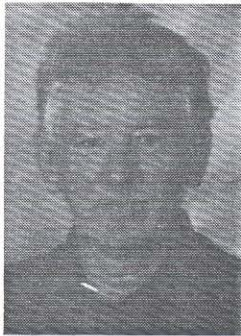

Branden på Hörningsholm år 1709

Avskrift ur Andrea Rhyzelius Brontologia

Åhr 1709 then 16, Junii, skedde ett grufwuligt åskeslag på thet gamla Slottet Hörningsholm i Södermanland (fordom Sture- men nu Banere-Slächtet tilhörigt). Thorskottet gick ifrå tornet hwars bielkar några åhr tilförne af samma slags skott hade swårare blefwit krossade neder genom 5. wåningar. Uti then nedersta fengde thet eld at thet begynte ryka och brinna som doch med söt miölk strax blefv släckter. Utaf thetta åskeslag blev en ibland andra Personer uti förhus ståndande jungfru så rörd at hon föll neder til jorden och wardt såsom borttagen. Men genom starka Spiritus, ther med hon beströks och wederquicktes kom hon dock effter en stund elier annan sig före igen. Thetta har berettat M. Sveno Flodman tå ther warande Hoffpredikant såsom Pastor wid Kongl. Gardet.

Åhr 1719 then 25. Julii, sedan Ryssarne i medlertid afbrent Hörningsholm föruthan monga andra wid Skiären och ett stycke up i landet belägna herregårdar kommo the up til Nyköpingstad ther the uthan något motstånd togade in i staden honom utplundrade och ändteligen i eld stucko så at then sköna handelstaden som nu några åhr merkeligen tiltaget hade til sin största och förnämsta dehl afbrann tillika med stadsens härliga kyrkia, rådhus, schola & c. Några få gårdar tillika med mindre kyrkian sluppo undan fiendens och eldens grymhet.

Försvar mot mänskliga fiender och andra odjur?

Nedtecknat av Gustaf Friberg. Kasholmen i januari 2001

Pålar i tusental, fornborg, vårdkaseberg, 1600-talsskansar och vaktstugor på 1700-talet tyder på att Pålundet ur försvarssynpunkt haft ett mycket strategiskt läge!

Fornborgen hör 500-talet till och pålarna i sundet mitt för Pålborg slogs ner på vikingatiden, när vattnet var ca 5 meter högre än idag och vårdkasen har säkert funnits under långa tidsperioder.

Gustav Vasa tog vara på erfarenheterna från kriget mot danskarna. I ett riksdagsbeslut från 1544 föreskriver Gustav Vasa att permanenta fästningsverk skall anläggas i Stockholms skärgård till huvudstadens försvar. Tillgängliga källor ger dock inga säkra besked om när de första skansarna byggdes i den sörmländska skärgården.

"Ryska kartan" som återfinns på sidan 19, är ritad av en tysk som 1620 kom i svensk tjänst. Hans namn var Georg Ginther Kräill von Berg. Namnet "Ryska kartan" kommer sig av att en svensk officer medförde den hem efter krigsfångenskap i Ryssland. Kartan som alltså omfattar hela hertigdömet Södermanland finns återgiven i Lönnquist: **Sörmlands karta genom fem sekel.**

"Ryska kartan" torde vara tillkommen omkring 1622-25. Den kan ha påbörjats inför Sigismunds befarade angrepp 1623, då skansarna vid **Karsholmen** och **Vinterhäla** uppfördes. Observera att kartan har norr åt höger. Skansarna vid Pålundet är mycket tydligt återgivna, så även **Mörckö** kyrka och Hörnicksholm, men vid nuvarande Skansundet finns inga befästningar angivna. Närmaste befästning söderut återfinns vid inloppet till Nyköping. Vid denna tidpunkt fanns inte några skansar vid Skansundet och enligt kartan inte heller vid inloppet till **Telga.**

Det var tydligen mycket viktigt att befästa Pålundet från båda sidor. Man kan fundera på varför just Pålundet var så viktigt att det mellan **Telga** och Nyköping inte fanns någon mera angelägen plats för skansar i början av 1600-talet.

Det finns många sund med namn där pålar och stockar förekommer. Pålundet vid Långholmen, Stocksund i Danderyd och Stockholm. Är det någon skillnad på stock och påle i det här sammanhanget?

Stock ligger och påle står lodrätt? Platsen där man slagit ner pålar kallas ofta **Stäk.** Så även här vid Pålundet. Namnen anses ange en plats där fisken "stiger" och är lätt att fånga.

Kasholmen, där en av skansarna är belägen, anses ha fått sitt namn eftersom det här fanns en vårdkase, men namnet skrivs så ofta **Karsholmen** att man kan fråga sig om det är så att namnet inte alls har med vårdkase att göra. **Kars** kan syfta på flätade fiskeredskap av vide.

Generalmajor Henrik Fleming kritiserar 1677 allmogens försumlighet med vakten vid vårdkasarna. Ibland saknas bevakning helt, ibland har man pojkar, ibland gamla gubbar och kvinnfolk till vårdkasarnas bevakande. Landshövdingen i Nyköping lovar bot och bättring.

Fleming konstaterar också att några vårdkasar, stenbåk och rösen har funnits så länge på framträdande plats i skärgården att de nu utgör viktiga sjömärken för seglande "utur stora sjön", vilka angör sörmländska skärgården. Han hänvisar bl a till att de införts i **John Månssons Sjöbok** som nu tryckts på tyska (Wismar 1669) och flitigt används av alla nationers fartyg som seglar i Östersjön.

Särskilt utpekar han kumlet på Hartsö berg och stembåken på Hävringe. (Det fanns också ett kummel vid Klubben på Mörkö, men inte angivet på Ryska kartan) och föreslår att de nu i krigstid läggs ner *på det att kapare och fientliga skepp kunna sålunda irra sig, dem antingen gå förbi, eller ock stöta på klippor*. Gamla kanoner med några skott krut i karduser borde utnyttjas för att larma när fiendens fartyg siktades.

Fleming är medveten om risken för egna och allierade handelsfartyg. Han föreslår att de skall dirigeras till andra inlopp. Därmed skulle fartyg som använde de förbjudna lederna alltid kunna förutsättas vara fientliga och mötas med eld.

Greve Nils Bonde var landshövding i Nyköping vid mitten av 1700-talet. 1748 köpte han Hörningsholm och kanske var det han som lät anlägga vaktstugor vid Pålsundet.

På en karta använd vid skifte 1782-86 återges tre *Wachtstugor* vid Pålsundet; Norra vaktstugan på Kasholmen, Mellanvaktstugan vid nuvarande Pålsborg och Södra vaktstugan några hundra meter söder om det gamla färjeläget. Dessa vaktstugor beboddes av vaktkarlar. Till dessa stugor hörde bl a åkertäppor. På en av dessa förekom namnet *Vaktstutäppan* ända fram i våra dagar.

Vid slutet av 1780-talet var friherre Örnsköld landshövding. Han lät organisera och beväpna strandvaktsavdelningar bland allmogen i flera socknar i den sörmländska skärgården för att i tid kunna upptäcka och förhindra fientliga landstigningsförsök. Man får förutsätta att också vårdkasarna iständsattes och bemannades vid denna tiden.

I augusti 1789 utdelades beväpning och ammunition till frikåren

I Mörkö sockenstämmoprotokoll finner vi följande:

10 maj 1795: *beslutar om inrättning af en ordentlig s.k. skallgång.*

Punkt 1. *Om ordningen vid skallgång – upprop därtill, skrammel för att drifwa odjuren, uppsättande av skyttar.*

Punkt 2. *Böter för husbonde som ej hörsammar uppropet.*

5 maj 1799: *om kreaturen som går lösa och inkräktar på andras ägor*

3 maj 1801: *om icke nödvändig wore at ju förr dess häldre, förse sig med nödvändig krut till ev. skalgång efter odjur . . . flera gånger händt at för bristande krut skallet i flera dagar blifwit uppehållet. Beslutar vid detta tillfälle att göra något åt södra och mellanvaktstugorna som äro i högst förfallna tillstånd.*

9 maj 1801: *Pkt. 6. Androgs Socknens Wacktkarlars anhållan, att blifwa försedda med gamla trummor til förment gagn och lättnad under deras wakande om nätterna denna årstiden, och tilspordes Socknamännen, om de funno sig williga at sammanskjuta några medel till detta inköp; men härtill svarades allmänt nej; och hava således Wacktkarlarna at hädanefter som hittills förrätta wackten med livligt bruk av sina vanliga lurar.*

Frågor att fundera på för intresserade läsare:

Var fornborgen vid Påläng en försvarsanläggning eller en hednisk kultplats? Fanns det någon lokal vikingahövding som lät slå ner ekpålar på 10 m djup? Varför? Varför behövdes tre vaktstugor och var vaktkarlarna i vaktstugorna vargvaktare eller en del i sörmlandskustens försvar?

Källor: Olov Lönnquist; *Sörmlands karta genom 5 sekler.*
Lars Hansson; *Sörmlandskustens försvar under 5 sekler..*
Olle Erikssons utdrag ur sockenstämmoprotokoll.

Särtryck (kopia) av den Ryska Kartan från 1620-talet.
Kartan användes vid skiften gjorda 1782 - 86.

Namnförändringar på ortsnamn och platser under olika tidsepoker.

Ryska kartan	Berents-kartan	Storkopian	Åkerö-kartan	Anmärkningar
☐ Skebol	☐ Skebol	☐ Skebol	☐ Skebol	(6) Skebol
☐ Långö	☐ Longöö	☐ Longöö		Långö
☐ Humelwick	☐ Humelwick	☐ Humelwyk	☐ Humelwyck	Hummelvik
☐ Ringhesiö	☐ Ringsöö	☐ Ringsöö	☐ Ringsiö	Ringsö
☐ } Harsö	☐ Harsöö	☐ Harsöö	☐ Harsö	Hartsö
☐ } Harsö			☐ Harsoharg	Hargberget (på Hartsön)
ö Enskär	ö Enösker	ö Enöskär	ö Encsker	Enskär
☐ Oxled	☐ Oxledh	☐ Oxledh	☐ Oxled	(7) G:la Oxelösund
ö Äellö	ö Allöö	ö Allöö	ö Alöö	Älö
ö Furö	ö Furöö	ö Furöö		Furö
ö Hogsten	ö Högsten	ö Högsten		Högsten
ö Vinterklas	ö Winterklaus	ö Winterklaus		Vinterklasen
NYNÄSHAMN NV				
☐ Enneby	☐ Eneby	☐ Eneby	☐ Eneby	(1) Yttereneby eller Eneby krog
☐ Hornicks- holm	☐ Hörnicks- holm	☐ Hörnicks- holm	☐ Hörnings- holm	Hörningsholm
+ Hölla	+ Hölla	+ Hölle	+ Höla	Hölö k:a
☐ Vinterhöla	☐ Winterhöla	☐ Winterhöla	☐ Winterholla	Vinterhälla
+ Mörkö	+ Mörköö	+ Mörköö	+ Mörkö	Mörkö k:a
☐ Karsholm	Kiersholm?	Kyrkholm	☐ Kersholm	Skantz (1679), nuv. Kasholmen
	+ Zorna	+ Zorna		(2) Sorunda k:a
	+ Ösma	+ Ösma		(3) Ösma k:a
☐ Tulgard	☐ Tulagarn	☐ Tulagarn	☐ Tagunda	(4) Tullgarn (felskrivn. på Åkerö-k.)
⊙ Troisa	⊙ Troisa	⊙ Trosa	⊙ Trosa Stadz	(7) Trosa
☐ Tagunda	☐ —	☐ —	☐ Daeunge?	Daggunga (1873), nuv. Krymla
☐ Aderne?	☐ —	☐ —	☐ Edarnö	Edanö
NYNÄSHAMN NO				
	☐ Häringha	☐ Häringa		(1) Häringe
NYNÄSHAMN SV				
••• (kartsymbolen ditklistrad)				(2) Treklubbarna? eller Trindklubbar (1873)?, nuv. Granklubben
☐ Lackö	☐ Lacköö	☐ Lacköö	☐ Läckoo	(4) Lacka